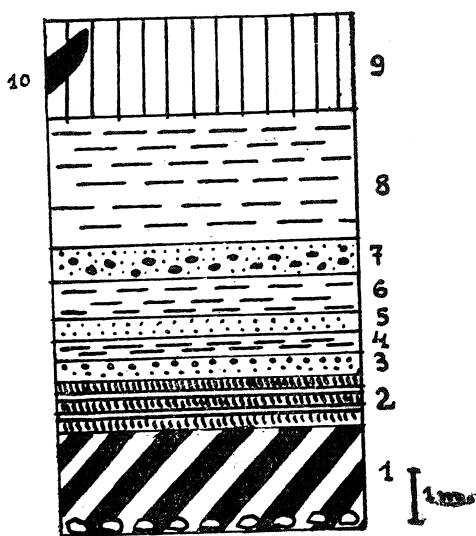

Sprawozdanie z wycieczek Zjazdu P. T. G. w Nowogródku w dniach 24—28 maja 1931 roku.

W pierwszym dniu Zjazdu, po Walnem Zebraniu udano się na Górę Zamkową dla poznania krajobrazu okolic Nowogródka. Góra Zamkowa stanowi jedno z najwyższych wzniesień tej części Polski. Należy ona do pasa wzniesień kredowych (turon), a pokryta jest oligocenem wykształconym pod postacią formacji glaukonitowej oraz grubą pokrywą utworów dyluwjalnych, których miąższość sięga w okolicach Nowogródka do 200 m (na wysadach kredowych mała).

Otoczaki z moreny dennej:
 1. Torf. 2. Gytja z wkładkami piasków i żwirków. 3. Otoczaki w piasku. 4. Iły zielone, warstwowane. 5. Piasek warstwowany. 6. Głina zielonkawa warstwowana. 7. Piasek ze żwirkami i otoczkami (— 30 m). 8. Głina żółtawa warstwowana. 9. Gliny lessowate warstwowane. 10. Humus.

Rozległy widok ukazuje nam powierzchnię silnie rozciętą, krajobrazowo jednostajną, składającą się z szeregu garbów i niecek o przebiegu na pozór chaotycznym.

Tegoż dnia odbyła się wycieczka do Siohdy, Cimoszkowic i nad jezioro Świtez. Najciekawsze obserwacje poczyniono w wąwozach cimoszkowickich, których strome, nieporośnięte trawą ściany, dawały wgląd w budowę geologiczną tego obszaru. Na morenie czerwonej, przynależnej do zlodowacenia Varsovien I, leży torf zawierający między innymi szczątki sosny, świerka, brzozy, dębu, orzecha i t. p., przechodzący ku górze w gytję z wkładkami piasków i żwirków, a przykryty utworami fluwjoglacjalnymi. Na nich leży less warstwowany z wkładką humusu przechodzącego w torf. Warstwowanie lessu tłumaczono osadzaniem się go na obszarach podmokłych. Humus i torf powstały w okresie wilgotnym, po którego ustąpieniu nastąpiło dalsze nawiewanie i osadzanie się lessu. Torfy te (górny i dolny) leżąc na morenie czerwonej pochodzą z interglacjału Masovien II¹⁾. Tak samo lessy według Z. Sujkowskiego

¹⁾ Stwierdzono tu niezgodność z opisem podanym przez Z. Sujkowskiego („W sprawie lessów Nowogródzkich“, Sprawozd. z pos. Tow. Warszawsk., wyd. III. mat.-przyr., zesz. 7—9, Warszawa 1929), który mylnie uważa torf dolny za zsunięty z góry.

skiego są „młodsze o jedno zlodowacenie od środkowopolskich“.

Dnia 25 maja. Autobusem przez Wołkowicze—Korelicze—Tarasowicze—Turzec—Szczorsy—dolina Niemna—Nowogródek. Znaczna część drogi prowadziła „szlakiem Napoleona“; przy drodze szereg odkrywek przeważnie utworów interglacjalnych, oraz ściany moreny dennej, czerwonej. Koło wsi Korelicze obserwowano leżące na materiale fluwjoglacjalnym utwory soliflukcyjne pochodzące z okresu zimnego (może Varsovien II), odznaczające się dużym sprasowaniem, chaotycznością oraz licznymi soczewkami piasków i iłów. We wsi Turzec wychodzi na powierzchnię kreda z inoceramami, na niej leży morena czerwona i utwory fluwjoglacjalne. W Komorowicach odkrywka ukazująca bezpośredni kontakt moreny dennej czerwonej z gliną lessowatą. Brak utworów fluwjoglacjalnych upoważnia do wniosku, że obszar ten leżał ponad wodami spływającymi z lodowca. Ze Szczorsów widok na dolinę Niemna o niewysokich lecz stromych zboczach i bardzo szerokim dnie, które zalegają łachy wodne i starorzecza.

Dnia 26 maja. Z Nowogródka koleją przez Lidę—Różankę—Mosty do Rosi i Krasnego Sioła. W Krasnym Siole w kamieniołomie znajdują się kreda biała piętra turońskiego, a na nim warstwa fosforytów przykryta formacją glaukonitową pod postacią zielonych piasków (oligocen). Twor ten wraz z nadległymi dyluwjalnymi (piaski, gliny, warwy) jest bardzo silnie zaburzony. Badania dokonane na miejscu okazały, że kreda ta leży na utworach dyluwjalnych mianowicie na piaskach ze żwirkami skał krystalicznych płn.; również wiercenie wykonane przez eksploatującą kredę cementownię natrafiło pod nim na piaski, których nie zdołano przebić. Według prof. J. Nowaka mamy tu prawdopodobnie do czynienia z płatem kredy t. zw. „krą“ przywleczonym lub conajmniej sfałdowanym na miejscu przez lądolód. Co do materiału oligoceńskiego leżącego na nim, który zdawałby się przemawiać przeciwko dalekiemu transportowi (J. Samsonowicz), to był on zmarznięty i przymarznięty, a jako taki stanowił twardą skałę. Zjawiska takie obserwowano zresztą także i na niewątpliwych „krach“ w Danji (J. Nowak). W nocy odjazd do Grodna.

Dnia 27 maja. Z Grodna na statku „Niemen“ do Miaków—Pyszek—Żydowszczyzny—powrót do Grod-

na — rozwiązanie Zjazdu. Dolina Niemna wygląda tu inaczej niż koło Szczorsów. Zbocza wznoszą się bezpośrednio nad korytem rzeki, a w nich widoczne są terasy o wysokościach ok. 1·5 m, 4—6 m, 10—15 m i 40—50 m n. p. Niemna.

W Miałach odsłaniają się: margiel kredowy, ility glaukonitowe, piaski glaukonitowe, węgiel brunatny, morena szara, utwory fluwjoglacjalne i morena czerwona. Położenie moreny szarej (Cracov.) przemawia za istnieniem zaburzeń, które obejmowały starsze dyluwjum. Pyski: W parowie znajdują się pokłady gytji i torfu (ok. 2 m) na nim mułki ilaste warstwowane (1·10 m), piasek, glina piaszczysta z niedużymi otoczkami (75 cm), piasek żółty, czysty (40 cm), piasek gruby ze żwirkami i warstewki żwirków (70 cm), złażelina.

Najciekawszy, najpełniejszy profil utworów dyluwjalnych znajduje się w parowie we wsi Żydowszczyzna. Były one znane od dawna geologom (Dymczewicz — 1872, Helmersen, Kriżtałowicz, A. Missuna) ostatnio był badany i opisany przez Rydzewskiego¹⁾ i W. Szafera²⁾. Wyróżniamy tu od dołu: morenę szarą (6—7 m), wkładkę otoczków (50 cm), piaski i gliny warstwowane, gładowiec (głazy i otoczki zlepione lepiszczem wapiennym), morenę czerwoną, piaski i gliny warstwowane. Idąc w górę parowu spotykamy torf opisany przez W. Szafera. Świeżo zrobiony profil odsłania nam pokład torfu posiadający 6 m grubości, a na nim i pod nim parę metrów utworów fluwjoglacjalnych. Od torfu w dół mamy: gytję, piasek drobnoziarnisty, glinę czekoladową, zielonawy piasek z otoczkami, żwirki w piasku, piasek (40 cm), mułek z wkładkami piasku (1 m), piasek (20 cm), mułek ilasty (1·20 m). Na torfie leżą ku górze: gytja, piasek warstwowany zabarwiony limonitem z drobnymi gładzikami, ility tłusty z warstewką piasku, ility chudy, piasek, mułek z warstewkami piasku, piasek z domieszką ility, glina piaszczysta zlimonityzowana z rzadkimi gładzikami, złażelina. Dotychczas przyjmowano, że torfowisko to leży na morenie szarej (Cracovien), a zatem powstałoby w interglacjale Masovien I. Szczegółowe obserwacje J. Czarnockiego, J. Nowaka i i. stwierdziły zapadanie mo-

¹⁾ Studja nad dyluwjum doliny Niemna. Prace Tow. Przyj. Nauk w Wilnie, mat.-przr. III, Wilno 1927.

²⁾ O klimacie i florze okresu międzylodowcowego pod Grodnem. Spraw. Kom. Fizj. P. A. Um., t. 60, 1926.

reny czerwonej pod torfowisko, zatem wiek jego powstania przesuwamy się do Masowien II.

Po powrocie do Grodna Zjazd został zakończony.

Organizacja wycieczek spoczywała w doświadczonym ręku prof. B. Rydzewskiego.

Mieczysław Klimaszewski.